

naturalną lub wtórną roślinnością nieleśną. W Górach Świętokrzyskich groszek wielkoprzylistkowy jest wypierany przez takie krzewy jak *Prunus spinosa*, *Cornus sanguinea* i *Corylus avellana*. Konieczne jest cykliczne wycinanie krzewów połączone z karczowaniem, a w niektórych wypadkach (poza obszarami chronionymi) także zastosowanie herbicydów. Stosunkowo najmniej zagrożone wydają się stanowiska na skrajach lasów, w lukach w zaroślach i w widnych dąbrowach oraz w świetlistych dąbrowach. Jednak i w tych siedliskach koniecznym zabiegiem ochronnym jest sztuczne utrzymywanie małego zwarcia drzew i krzewów oraz tworzenie lub powiększanie luk w zaroślach. Bardzo wskazane byłoby przywrócenie kontrolowanego wypasu zwierząt, jaki niegdyś był prowadzony w świetlistych dąbrowach. Część stanowisk w Okręgu Chęcińskim nie wydaje się być zagrożona pod warunkiem utrzymania obecnego zróżnicowania zbiorowisk roślinnych, w których groszek wielkoprzylistkowy rośnie, choć w niedalekiej przyszłości niewątpliwie konieczne będzie rozluźnianie drzew i krzewów. Ostatnio obserwowanym zagrożeniem jest buchtowanie przez dziki; w ten sposób w latach 2008–2009 zostało całkowicie zniszczone stanowisko w okolicy Dolnego Opalenia, a w 2011 r. stanowisko w Wigierskim Parku Narodowym koło Sobolewa (P. Pawlikowski, mat. npbl.). Na stanowiskach wymarłych, o ile zachowało się siedlisko, wskazana byłaby reintrodukcja (Herbich 1985). Zabieg ten zastosowano w rezerwacie Opalenie Górne w 2008 r. Po wcześniejszym wykoszeniu krzewów, po-

sadzono 10 juvenilnych roślin, pobranych z wówczas częściowo zniszczonego siedliska na poboczu szosy, niedługo potem całkowicie zniszczonego przez dziki. W 2011 r. utrzymało się 9 roślin, z których 2 kwitły, a w 2012 r. obok nich wyrosło 5 młodocianych osobników. Znacznie słabsze efekty przynosi wysiewanie nasion bezpośrednio na powierzchnię gleby: z 35 nasion wysianych w 2010 r., w 2011 i 2012 r. nie znaleziono żadnego młodego okazu.

Jacek Herbich i Grzegorz Łazarski

Summary

Lathyrus pisiformis has been found at 40 locations in Poland and it still exists in 27 of them. Most of these sites occur in the Kielce Upland (Central Poland). There are also some scattered localities in the north of Poland, which are on the NW outskirts of the geographical range of the species. *L. pisiformis* grows on dry, or fresh, moderately fertile, neutral to alkaline rendzinas, or brown soils, preferably in slightly shaded places. The phytocoenotic optimum of *L. pisiformis* is in open thermophilous forest and shrub communities, as well as on their margins; exceptionally, the plant grows in secondary habitats (road escarpments, ditches, and even at fences). The loss of a few localities in N Poland was caused by shading from shrubs and trees. The species requires active protection, at least in places where secondary succession takes place. The reintroduction of the species into historical localities, if still possible, should be considered. In S Poland *L. pisiformis* seems to be much less threatened but it is necessary to maintain the existing variety of habitats and phytocoenoses in which it grows.

Lathyrus pannonicus (Jacq.) Garcke Groszek pannoński

Rodzina: *Fabaceae* (*Papilionaceae*) – bobowate (motylkowate)

Status

W Polsce gatunek zagrożony wyginięciem. W krajach ościennych: silnie zagrożony w Niemczech (tylko subsp. *collinus*), na Słowacji krytycznie zagrożony, w Czechach zagrożony.

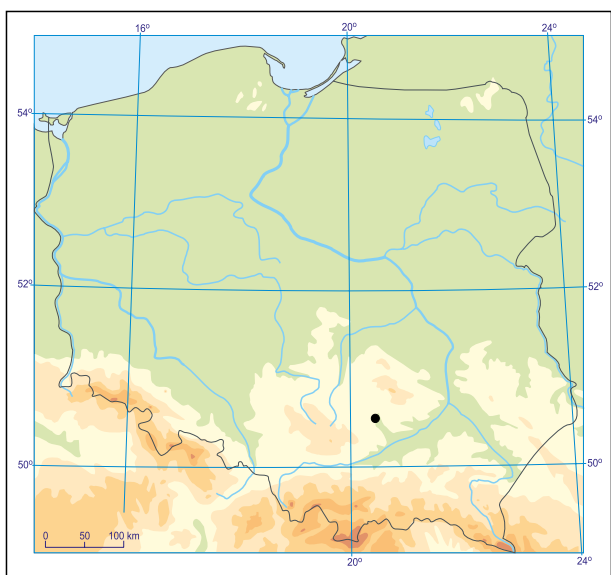
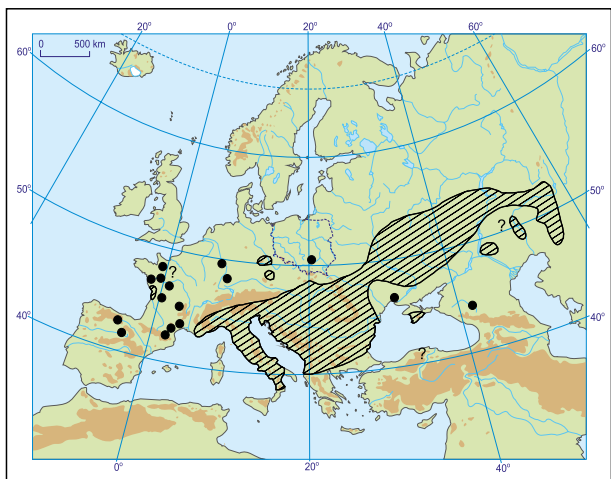
Uwagi taksonomiczne

Gatunek zróżnicowany na szereg niższych taksonów (Ball 1968); w Polsce występuje podgatunek *Lathyrus pannonicus* (Jacq.) Garcke subsp. *collinus* (Ortmann) Soó.

Rozmieszczenie geograficzne

Groszek pannoński należy do elementu pontyjskiego. Rośnie w południowej i wschodniej Europie oraz – po znacznej przerwie zasięgowej – w zachodniej Syberii.

Fot. 119. *Lathyrus pannonicus* w rezerwacie Polana Polichno (2010)

W kierunku północnym sięga na zachodzie po północną Francję, a na wschodzie po 54° szerokości geograficznej (Meusel i in. 1965).

Występowanie w Polsce

Znany tylko z jednego stanowiska w Niece Nidziańskiej na Garbie Wodzisławskim w rezerwacie Polana Polichno (Kostrowicki 1966; Bróż 1985; Kaźmierczakowa 2001b).

Siedliska i fitocenozy

Gatunek ciepło- i światłolubny, znoszący niewielkie ocienienie. Na Polanie Polichno rośnie głównie w ciepłolubnej murawie ze związku *Cirsio-Brachypodium pinnati* oraz na brzegach zarośli, na kilkuhektarowej, płaskiej, zarastającej polanie w starym lesie grądowym.

Morfologia i biologia

Groszek pannoński jest byliną, dorasta do 30–50 cm wysokości. Kremowe kwiaty skupione w kilkukwiatowy kwiatostan. Liście o 2–4 parach długich i wąskich listków. Przylistki wąskolancetowate. Oś liścia i ogonek liściowy oskrzydłone. Na Polanie Polichno obficie kwitnie i owocuje. Kwitnie w maju; nasiona dojrzewają w lipcu.

Charakterystyka populacji

Populacja groszku pannońskiego na Polanie Polichno obejmuje kilka tysięcy osobników. W ciągu ostatnich lat jej liczebność zwiększyła się (Kaźmierczakowa 2001b). Wzrosła także powierzchnia stanowiska dzięki usunięciu części drzew i krzewów zarastających murawę. Groszek tworzy kilka skupień zajmujących po kilkanaście arów; pojedyncze osobniki rosną w odsłoniętych partiach rezerwatu na powierzchni kilku hektarów. Rośliny wykazują dobrą żywotność. W populacji znaczny udział mają osobniki młodociane (R. Kaźmierczakowa, mat. npbl. z 2010 r.).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Lathyrus pannonicus uznano za gatunek zagrożony w Polsce ze względu na istnienie tylko jednego stanowiska i niekorzystne zmiany siedliska. Trwałemu utrzymywaniu się groszku pannońskiego w rezerwacie zagraża proces zarastania murawy. W ostatnich latach, w ramach czynnej ochrony rezerwatu, usunięto część drzew i krzewów, nie powstrzymało to jednak procesu sukcesji. Zadrzewienia i zarośla, miejscami zwarte, nadal zajmują znaczną część powierzchni rezerwatu. Utrzymanie stanowiska groszku pannońskiego wymaga kontynuowania i większego zróżnicowania zabiegów ochrony czynnej – okresowego koszenia lub spasanowania murawy i systematycznego usuwania krzewów i drzew, tak aby powstrzymać proces dalszego zarastania polany.

Róża Kaźmierczakowa

Summary

Lathyrus pannonicus is represented in Poland by subsp. *collinus*. It grows in only one locality, on a vast forest clearing in the Polana Polichno nature reserve, situated on the Garb Wodzisławski in the Nida Basin (Małopolska Upland). Thermophilous grassland belonging to the alliance of *Cirsio-Brachypodium pinnati* and brushwood margins are the habitat

of *L. pannonicus*. The population comprises some thousand individuals. Plants are healthy; they flower and fructify abundantly. Threats to the plant are the natural succession of shrubs and trees in the site. To ensure the maintenance of the only *L. pannonicus* population, active protection is needed. Protection measures should include mowing, or grazing of the grassland area and the regular removal of trees and part of shrubs.

Lathyrus latifolius L. Groszek szerokolistny

Rodzina: *Fabaceae* (*Papilionaceae*) – bobowate (motylkowate)

Status

Gatunek w Polsce krytycznie zagrożony wyginięciem na stanowiskach naturalnych. W krajach ościennych: narażony w Czechach. Umieszczony na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych i światowej czerwonej liście gatunków zagrożonych IUCN.

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek o zasięgu środkowoeuropejsko-śródziemnomorskim. Zwarty zasięg obejmuje obszar od Półwyspu Pirenejskiego po Półwysep Bałkański oraz północne wybrzeża Afryki. Najdalej na północ wysunięte oderwane stanowiska leżą w północnej Francji. W Polsce osiąga północno-wschodni kraniec zasięgu. Na Wyspach Brytyjskich, w Belgii i Niemczech, a także w Ameryce Północnej rośnie jedynie jako dziedziczy z ogrodów (Hultén, Fries 1986).

Występowanie w Polsce

Groszek szerokolistny ma w Polsce tylko kilka stanowisk, które uznać można za naturalne. Leżą one w obrębie Niecki Nidziańskiej lub na jej obrzeżu, gdzie warunki siedliskowe sprzyjają wegetacji roślin ciepłolubnych. Jedyne ostatnio potwierdzone stanowisko o charakterze naturalnym znajduje się na Garbie Pińczowskim między Pińczowem a Skowronnem, gdzie roślina utrzymuje się od stu lat (Dziubałtowski 1916; Głazek 1984). Pozostałe to: Garb Pińczowski – Bogucice (Kostrowicki 1966); Niecka Solecka – Krzyżanowice (Kostrowicki 1966); Wyżyna Kielecka – Czerwona Góra koło Chęciny i Dębska Wola koło Morawicy [Głazek, Dominiak (1983) 1985]. Być może naturalny charakter ma odnalezione ostatnio stanowisko na Śląsku Opolskim koło Gogolina (Spałek 2006a), a także nieistniejące już stanowisko w rezerwacie Kajasówka na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej (Kaźmierczakowa, Baryła 2001; J. Baryła, obserwacja z 2010 r.). W różnych częściach kraju groszek szerokolistny notowany był od dawna na siedliskach wtórnych jako efemeryczna roślina synantropijna;

są to stanowiska: Teresin koło Chełma (okazy w WAR, lg. M. Hempel w 1881 r.), Okalewo koło Rypina (okazy w WAR, lg. A. Zalewski w 1891 r.), Krzeczyn Wielki koło Lubina, Szczepankowice koło Wrocławia, Jedlina koło Wałbrzycha (Schube 1903), okolice Głubczyc (Schube 1913), Gdańsk-Oliwa (Schwarz 1967), Tarnów (Frey i in. 1968), okolice Dębna koło Leżajska (Dubiel i in. 1979), Łęczany (Olesiński, Korniak 1980), okolice Katowic (J. Baryła, mat. npl.), Leńcze koło Białegostoku (Adamowski 1996), skraj Bagien Serebryskich (V. Kryńska, mat. npl. z 1992 r.), Brzeźno koło Chełma i Teptuków koło

